

ባምላኩ አየለ (አባ ግዮን)

ጌታ በለጠ (ደብረ ማርቆስ፤ ከውሰታ ወንዝ ዳር)

.....

ሕዝብ ሲበደል፤ ፍትህ ሲጓደል፤ መሪዎች ላወጡት ሕግ ተገዥ መኾን ሲሳናቸው ክፉ ቀን (ጭንቅ) የወለዳቸው የሕዝብ ልጆች ብቅ እያሉ ሥርዓት ማስያዝ (መንግስትን ልክ ማስገባት) የኢትዮጵያውያን የቆዩ ልማድ ነው። መንግስት ሲያጠፋ የሚቀነጥጥ ብልህ ሕዝብ ነበረን። ቁንጥጫውን ካልሰማ ብርቱ ክንዳቸውን የሚያሳዩ ጀግኖችም ነበሩ። ከእነዚህ ጀግኖች አንዱ ባምላኩ አየለ (አባ ግዮን) ናቸው።

ጃንሆይ ከጣሊያን ወረራ በኋላ ጠባያቸው ተቀይሯል። እንደ ወትሮው አይደሉም። ምክር አይሰሙም። በዚህም ምክንያት በ1953 ዓ/ም በንጉሡ ላይ የመፈንቅለ መንግስት ሙከራ ተደረገ። ምሁራን ጠጋ ብለው ማስጠንቀቂያ አዘል ምክር ለንጉሡ ሰጡ። የመከላከያ ሚኒስቴር የነበሩት ሜጄር ጄኔራል መርዕድ መንገሻ፤ አምባሳደር ብርሃኑ ድንቄ፤ ደራሲ ሀዲስ ዓለማየሁ፤ ጄኔራል ዓብይ አበበ (የንጉሡ አምቻ፤ የልእልት ጸሐይ ኃይለሥላሴ ባል) ሳይቀሩ ለጃንሆይን ምክር ሰጥተው ነበር። ዓብይ አበበ “ አውቀን እንታረም” የሚል መጽሐፍ ጽፏል። ምክር ነው። ጃንሆይ አልሰሙም።

የጎጃም ሕዝብ የተጠራቀሙ አስተዳደራዊ በድሎች ነበሩበት። ገዥ ተብለው የተቀመጡት የንጉሡ ታዛዥ እንጅ የሕዝቡን ብሶት የሚሰሙ አልነበሩም። እነ ጸሐዩ እንቁሥላሴ፤ ቀደም እነ ደጃዝማች ከበደ ተሰማ የንጉሡ ታማኞች እንጅ የሰፊው የጎጃም ህዝብ መሪዎች

አልነበሩም፡፡ መሰረተ ልማት የለውም፡፡ በወረራው ወቅት አገር ያቀኑ ጀግኖች ከፊሎች ተገድለው፤ የቀሩት ተለቅመው ታስረውበታል፡፡

ይኼ አልበቃ ብሎ ንጉሡ በገበሬው ላይ ግብር ጨመሩበት፡፡ የጎጃም ሕዝብ በየአካባቢው የጎበዝ አለቃ እየመረጠ ተደራጅቶ የንጉሡን ሥርዓት መታገል ጀመረ፡፡ በዚህ ጊዜ ነው ጀግናው ባምላኩ አየለ የቢቸናን አካባቢ አርሶ አደሮች ይዘው ለትግል የተነሱት፡፡ ባምላኩ አየለ ትውልዳቸው በቀድሞው ቢቸና አውራጃ፤ እናርጅ እናውጋ ወረዳ፤ ደብረዘይት ከተባለችው ቦታ ነው፡፡ ባምላኩ በልጅነታቸው ኃይለኛ ነበሩ፤ በእኩያዎቻቸው ቀርቶ በታላላቆቻቸው አይደፈሩም ነበር፡፡ አልሞ ሞተኮስን ገና በማለዳ ዕድሜያቸው ነው የተማሩት፡፡ ሌባ አይወዱም፡፡ ገብርኤል የሚባል አለንጋ ነበራቸው፤ ባንዳ እና ሌባ መግረፊያ ነው፡፡

ባምላኩ አየለ እና በሥራቸው ያሉ አርሶ አደሮች ግብታዊ እርምጃ አልወሰዱም፡፡ መንግስት ነገሮችን ያስተካክል ዘንድ እድል ሰጥተውታል፡፡ የአካባ ሹማምንት ግልፍተኛ ኾኑ፡፡ በወቅቱ የቢቸና አውራጃ አስተዳዳሪ የነበሩት ፊታውራሪ ደምስ አላምረው ከጎጃሙ ገዥ ደጃዝማች ጸሐዩ እንቁሥላሴ ቀጥታ ትዕዛዝ በመቀበል የገበሬውን ጦር መንግስቶ ኪዳነ ምህረት ላይ ገጠሙት፡፡ መንግስቶ ኪዳነ ምህረት ንጉሥ ኤፍሬም በንግስት ሳባ እና በንጉሥ ሰለሞን ልጅ (በቀዳማዊ ምኒልክ) የጎጃም ንጉሥ ተብሎ ሲሾም " መንግስተ ሰማያት" ተብላ የተመሰረተች ከተማ ጥንታዊ እና ታሪካዊ ከተማ ናት፡፡ ባምላኩ አባ ግዮን እየፎከሩ የመንግስትን ነጭ ለባሽ ጦር አፍረከረኩት፡፡ የመንግስትን ጦር የሚመሩት ታጣቂዎች መንግስቶ ኪዳነ ምህረት ቤተ ክርስቲያን ተደብቀው ነፍሳቸውን አተረፉ፡፡ ድሉ የአርሶ አደሮች ኾኖ ተደመደመ፡፡ ፊታውራሪ ደምስ አላምረው የመንግስታቸው መቀመጫ የኾነችውን ቢቸና ከተማን ለቅቀው ደብረ ማርቆስ ከተሙ፡፡

ሹመኞች ሁኔታውን በጉልበት መፍታት ነበር የፈለጉት፡፡ አርሶ አደሮች ችግራቸውን፤ ቅሬታቸውን፤ የፍትህ ጥያቄዎችን እና የመፍትሔ ሃሳቦችን የሚጠቁም ደብዳቤ ለንጉሱ ላኩ፡፡ ደጃች ክፍሌ እርገቱ (በወቅቱ የአገር ግዛት ሚኒስቴር ነበሩ) ያሉበት የጃንሆይ ባለስልጣናት ቡድን አርሶ አደሮችን ለማወያየት በሄሊኮፕተር እየበረረ ጎጃም ምድር ከተፍ አለ፡፡

የሚበዛው አርሶ አደር ብሶቱን ቢናርም የችግሩን ምንጭ በዝርዝር እና በብስለት የተናገሩት ባምሳኤ አባ ግዮን እና ምቹ ወንድምነህ ናቸው። ምቹ ወንድምነህ የባምሳኤ የጦር መሪ ናቸው። ትውልዳቸው ጎጃም፣ ጎንቻ ውስጥ እነገሽ የተባለ ቦታ ነው። በስብሰባው ፈገግ የሚያስብሉ፣ ግን ደግሞ ሕዝባዊ መሸከርመሞች ታይተው ነበር። ተሸከርማሚነት መብትን ለመጠየቅ፣ የሚገባንን ለመውሰድ ባልተገባ በይሉኝታ መታነቅ ነው። እየፈልገን እንዳልፈለግን መኾንን ይጨምራል። ተሸከርማሚነት ነው እየጎዳን ያለው። በባምሳኤ አየለ የተመራው የገበሬው ጦር የመንግስትን ነጭ ለባሾች በመጀመሪያዎቹ ዙር ጦርነቶች ካሸነፈ በኋላ አርሶ አደሮች ለጃንሆይ አንድ ደብዳቤ ይልካሉ። ደብዳቤውን የጻፉት የባምሳኤ አየለ ተዋጊ የነበሩ ሻለቃ መላኩ ተመሰግኖ ሲኾኑ የደብዳቤው ይዘት በአገዛዙ የደረሰባቸው በደል እና ተጨምሮ የነበረውን ያልተገባ የግብር ጭማሪ እና ሕዝባዊ ያልኾኑ የአካባቢ ገዥዎችን እንዲነሱላቸው እንዲነሱላቸው የሚያትት ነበር።

ከአዲስ አበባ የተላኩት የጃንሆይ ባለስልጣናት በባምሳኤ አየለ የሚመራውን የገበሬ ጦር ደብረ ወርቅ ላይ ሰበሰቡት። ገበሬውን ወክለው ለመናገር ባምሳኤ አየለ ወደ መድረክ በመውጣት አርሶ አደሩ ላይ ደረሱ የተባሉ አያሌ በደሎችን ሲናገሩ ቆይተው በመጨረሻ የአካባቢ ሹማምንት ሲፈጽሙ የነበረውን ወሲባዊ ውስልትና ይናገራሉ። ከአዲስ አበባ የተላኩት የጃንሆይ ሹም በባምሳኤ ንግግር መሐል በመግባት ለሚናገሩት ነገር ማስረጃ ያላቸው እንደኾነ ይጠይቃሉ። ሹሙ ጉዳዩ ተራ የሥም ማጥፋት እንዳይኾን በመፍራት ነው ማስረጃ መጠየቃቸው።

ባምሳኤ አየለ (አባ ግዮን) ከተሰብሳቢዎች መሐል ያለፍላጎቷ በደል የደረሰባትን ሴት አጎት በመጥራት “መጋቢ፣ በእህትህ ልጅ ላይ የደረሰውን በደል ታውቃለህና እወቅልኝ” ሲሉ ተየቁ። እኒያ ሰውዬ (መጋቢ) እፈሩ -እየቸሩ “አዬ ጌታዬ፣ እንዴው በእሳቸውም (በወሲባዊ ውስልትና የተከሰሱት የአካባቢ ገዥ) እንዳንፈርድ ልጅቱ መልክ መልካም ናት” ሲሉ በእህታቸው መብት ላይ ተሸከረመሙ። በመሸከርመም የሚፈታ ችግር፣ የሚመጣ መፍትሔ፣ የሚሰፍን ፍትህ የለም። መብትን ደፈር ብለኸ መጠየቅ ሲገባ መሰል ድርጊቶች የሕዝቡን የፍትህ ጥያቄ ይጠልፋሉ።

ከጃንሆይ ዘንድ የተላኩት ባለስልጣናት የጉዞ ሪፖርት ለንጉሡ አቀረቡ።ንጉሡም የአርሶ አደሮችን ብርታት በማጭበት መፍትሔ ሰጡ። ደጃዝማች ጸሐዩ እንቁሥላሴን ጨምሮ ብዙ ባለስልጣናት ተነሱና ሕዝብ በሚወዳቸው ባለስልጣናት ተተኩ። በዚህም መሰረት

1. ደጃዝማች ጸሐዩ እንቁሥላሴ ተነስተው ደጃዝማች ደረጀ መኮነን የጎጃም ጠቅላይ ገዥ ተደረጉ። ደረጀ መኮነን ማለት የማይጨው ዘማች የቢትወደድ መኮነን ደምሰው ልጅ ሲኾኑ ትውልዳቸው ከጎጃምም ከሸዋም ነው። ደጃዝማች ደረጀ መኮነን የደርግ መንግስት ከገባ በኋላ ከደርግ ታጣቂዎች ጋር ገጥመው ራሳቸውን አጥፍተዋል። የጎጃም ሰው በጣም ይወዳቸው ነበር።
2. ፊታውራሪ ደምስ አላምረው ተነስተው ደጃዝማች አየለ ታደሰ- የቢቸና አውራጃ ገዥ ኾኑ። ደጃዝማች አየለ ታደሰ በጣሊያን ወረራ ወቅት ጢቅ ከተባለው የጦር አውድማ ላይ በክብር የተሰውት የደጃዝማች ታደሰ ላቀው (የበላይ አጎት) ልጅ ናቸው። አባታቸው ጢቅ ላይ ሲሰዋ የእነማይን ጦር በበላይነት የመሩት ደጃዝማች አየለ ታደሰ ናቸው። ከነጻነት ማግስት (ከ1941 ዓ/ም በኋላ) ፈለገ ብርሃን አውራጃ በነበረችበት ወቅት የአውራጃ ገዥ ነበሩ።
3. ፊታውራሪ ትርፌ ረታ ተነስተው ፊታውራሪ አያሌው ደስታ የሞጣ አውራጃ ገዥ ኾኑ። ፊታውራሪ አያሌው ደስታ የጎጃሙ መስፍን የደጃዝማች ተድላ ንሊ ሦስተኛ ትውልድ (የወይዘሮ ቀጠሮ ተድላ የልጅ ልጅ) ናቸው።
4. ባምላኩ አየለ የእናርጅ እናውጋ ወረዳ ምክትል ምስለኔ ኾኑ።

የጎጃም ሕዝብ ይወክሉኛል በሚላቸው ሰዎች መመራት ጀመረ። ተጨምሮ የነበረው የመሬት ግብር ተነሳ። የመሰረተ ልማት እና ሌሎች መሰል ጥያቄዎች እንደሚመለሱለት በማመን አርሶ አደሩ ወደ እርሻው ተመለሰ። ባምላኩ አየለ በስልጣን አልቆዩም። ወዲያው አፈነገጡ። ለመንግስት ባለስልጣናት አልተመቹም። ተይዘው ደብረ ማርቆስ ከተማ እንደታሰሩ ወዲያኑ የደርግ መንግስት ገባ። ባምላኩ አየለ በደርግ መንግስት ምህረት ተፈትተው ወደ እርሻቸው ተመለሱ።

የደርግ መንግስት ለጎጃሞች ምቹ አልነበረም። ከጃንሆይ ሥርዓት የባሰ መኾኑን የተገነዘቡት ባምላኩ አየለ ልጃቸውን ይኸይስ ባምላኩ እና ሌሎችንም አገር ወዳድ አስከትለው፤ መሳሪያቸውን ወልውለው ጫካ ገቡ። አሁን የትግል አድማሳቸውን

አስፍተዋል። ጎንቻ እን ፊታውራሪ ትርፌ ረታ፣ እነብሴ ሳር ምድር እን ደጃዝማች ዳምጤ ብርሃኑ፣ እዚያው ቢቸና ዙሪያ እን ውባለ ተገኑ፣ ከወርያ ቀጠና እን አዳነ አብተው የትግሉ አጋዥ ኾነው ተነስተዋል።

ደርግ በጎጃሞች ላይ የተጠናከረ ዘመቻ ከፈተ። በሞጣ፣ ቢቸና እና መርጡለማርያም የነበረው የአርሶ አደሮች ትግል ከፍተኛ ደረጃ በመድረሱ የአካባቢው ሹማምንት ተሸበሩ። በወቅቱ የጎጃም ጠቅላይ ግዛት አስተዳዳሪ አቶ መንገሻ ወርቅነህ ጉዳዩን አዲስ አበባ ለሚገኘው የደርግ መንግስት አሳወቁ። ሻምበል እንዳለ ተሰማ የተሰኘ የደርግ ወታደር ቢቸናን፣ ሞጣን እና መርጡለማርያም በተከታታይ በአውሮፕላን ደበደበ።

አርሶ አደር ተዋጊዎች ተዋጊ አውሮፕላን ተኩሰው በመጣል፣ አዋጊዎችን በመማረክ እና የከተማ ሹማምንትን በመግረፍ ብዙ ከተማ መቆጣጠር ችለው ነበር። የደርግ መንግስት የሚበዛው ኃይሉን ወደ ጎጃም አደረገ።

አራቱ የደርግ የእግር እሳቶች (ወባለ ተገኑ፣ ዳምጤ ብርሃኑ፣ ባምላኩ አየለ እና ትርፌ ረታ) መካከል መንግስቶ ላይ በነበረው ጦርነት ክፍተት ተፈጥሮ ነበር። ነገሩ እንዲኸ ነው። የዳምጤ እና የትርፌ ረታ ኃይሎች የደርግን መንግስት መንግስቶ ከተማ ላይ መግጠም ሲፈልጉ የባምላኩ አየለ አየለ ጦር ግን ሁኔታዎች የማይመች መኾኑን ጠቅሰው ወደ ግጥሚያው አልገቡም። በጦርነቱ የእነብሴ እና ጎንቻ ተዋጊዎች በብዛት አለቁ። እን ትርፌ ብዛት በባምላኩ ቂም ያዙባቸው። በኋላ እነብሴ ሳር ምድር ወረዳ ውስጥ ደርጅ ከምትባል ተራራ ስር እርቅ ለመፈጸም፣ ኃይላቸውን እንደገና ለማደራጀት እና አዳዲስ የትግል ስልት ለመንደፍ ይገናኛሉ። ሁሉም ታጣቂ ትጥቅ አውርዶ ለስብሰባ በተቀመጠበት የደርግ ወታደሮች በሄሌኮፕተር አካባቢውን መደብደብ ይጀምራሉ። የተፈጠረውን ሽብር እንደ አጋጣሚ በመጠቀም ባምላኩ አየለን፣ ልጃቸውን እና ትቂት የባምላኩ አጃቢዎች ተገደሉ። ባምላኩ አየለ የአንድ ሴት ልጅ እና የአምስት ወንድ ልጆች አባት ነበሩ። ሞት ክፉ ነው፣ ምድርን ለዘላለም ተሰናበቱ። ሥርዓተ ቀብራቸው የተፈጸመው ድቦ ኪዳነ ምህረት ነው።

የትግል አጋራቸው ደጃዝማች ዳምጤ ብርሃኑ ብዙም ሳይቆዩ በ1970 ዓ/ም በድቦ እና በእነጅቡስ መካከል ከደርግ ታጣቂዎች ጋር ሲታገሉ ተገደሉ። በሁለት ዓመቱ (በ1972

ዓ/ም) ጀግናው ውባለ ተገኑ ሶማ ቆማ ውስጥ ከደርግ ጋር ሲታገሉ ከሁለት ልጆቻቸው ጋር ተሰው። ትርፌ ረታ አረጁ። ደርግ እፎይ አለ። ያሳዘናል።

ምንጮች

1. ውዳላት ገዳሙ፣ ያልተነገረ የእልቂት ታሪክ
2. ብርሃኑ ባይህ፣ ያልታሰበው የሕይወቴ ፈታኝ ጉዞ እና የኢትዮጵያ አብዮት ተሳትፍዬ
3. ፍቅረሥላሴ ወግደረስ፣ እኛና አብዮቱ
4. አበረ አዳሙ፣ ፍቅር በሲኦል ውስጥ
5. Peter Schewab, Rebellion in Gojjam Provinces, Ethiopia (Canadian Journal of African Studies, Vol 4, No 2) 1970